

Maar één weg naar een gevoel van veiligheid?

Een experimentele studie naar het effect van aanslagen van IS op vooroordelen over vluchtelingen en voorkeuren voor politieke partijen met need for orientation, zelfvertrouwen en doodgerelateerde gedachten als modererende factoren.

Auteur: Simone Haane

Eerste begeleider: Prof. Dr. E. Das

Studentnummer: 4140354

Tweede begeleider: Dr. A. Batenburg

Opleiding: Communicatie & Beïnvloeding

Datum: 21 juli 2016

Radboud Universiteit Nijmegen

Masterthesis

Engelse titel: Only one way to the feeling of safety?

“When it suits them, they say this is not a terrorism case, this is an immigration case. When it doesn’t suit them, they say it’s a terrorism case. We’re confused.”

Mahir Sherif

Samenvatting

Eerdere onderzoeken hebben laten zien dat vooroordelen over de out-group vaak voortvloeien uit gevoelde bedreigingen van het culturele wereldbeeld van een persoon. Dit onderzoek bouwt voort op de Terror Management Theory en neemt het onderzoek van Das et al. (2009) als basis. Deze huidige studie heeft gekeken naar de samenhang tussen de terreurdreiging van IS op vooroordelen over vluchtelingen en support voor extreem conservatieve politieke partijen, met zelfvertrouwen, dood- en levengerelateerde gedachten en *need for orientation* als moderatoren. Middels een experiment, waarin vier verschillende videofragmenten gebruikt zijn, zijn de vooroordelen over vluchtelingen en support voor politieke partijen gemeten. Resultaten suggereren dat vooroordelen over vluchtelingen en support voor extreem conservatieve partijen niet samenhangen met de terreurdreiging van IS. Wel is er middels additionele resultaten aangetoond dat na het zien van beelden van vluchtelingen een hoog zelfvertrouwen resulteert in meer support voor progressieve partijen en een hoge toegankelijkheid van levengerelateerde gedachten samenhangt met meer support voor conservatieve partijen. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat een hoge *need for orientation* leidt tot meer support voor linkse politieke partijen.

Inleiding

De westerse wereld, en Europa in het bijzonder, staat momenteel voor twee grote vraagstukken: de aanslagen en terreurdreigingen van Islamitische Staat (IS) en de vluchtelingencrisis. Beide vraagstukken leiden tot tweedelingen in Europa en hiermee ook in Nederland. Deze crises hebben één kenmerk gemeen: de Islam. IS zendt de boodschap dat zij aanslagen plegen in naam van de Islam en het grootste deel van de vluchtelingen die Europa binnenkomt is moslim. Volgens Rob Wainright, chef Europol, 'is het te verwachten dat IS of andere aanverwante terreurgroepen een aanslag ergens in Europa willen plegen met als doel zo veel mogelijk slachtoffers onder burgers te maken.' (AD, 2016). Direct na de aanslag op Charlie Hebdo in Parijs werd er een Facebookpagina gemaakt met de naam 'Nietmijnislam' en deze kreeg in korte tijd tienduizenden likes (Van Blokland, 2015). Ook politiek leiders als Rutte namen in reacties op deze aanslag het woord Islam niet eens in de mond en François Hollande riep na de aanslag meteen dat deze niks met Islam te maken had (Van Blokland, 2015). Naar aanleiding van de aanslagen in Parijs op 13 november 2015, werd al snel opgeroepen om de grenzen van Europa te sluiten en de vluchtelingen die Europa binnen komen nog strenger te controleren (FD, 2015). Dit wekt de suggestie dat de Europese maatschappij de aanslagen van IS en de aanwezige

dreiging hiervan als een gevolg ziet van de stroom vluchtelingen die Europa het afgelopen jaar zijn binnengekomen.

In dit onderzoek zal worden gekeken naar effecten van nieuws over terroristische aanslagen van IS op vooroordelen over vluchtelingen en op een eventuele verschuiving in politieke voorkeur. Hiervoor wordt de Terror Management Theory van Greenberg, Pyszczynski en Solomon (1986) als basis genomen. Eerder onderzoek liet zien dat vooroordelen ten opzichte van Arabieren toenamen na het zien van beelden van terroristische aanslagen in de Verenigde Staten, Israël en Rusland (Das, Bushman, Bezemer, Kerkhof & Vermeulen, 2009). Deze vooroordelen worden versterkt doordat mensen geconfronteerd worden met hun sterfelijkheid (Das et al., 2009). Uit geselecteerd onderzoek blijkt ook dat er meer support optreedt voor een conservatieve president wanneer mensen herinnerd worden aan hun sterfelijkheid (Landau et al., 2004).

Dit onderzoek bouwt voort op het onderzoek van Das et al. (2009) door het eerder genoemde causale verband tussen nieuws over terrorisme en vooroordelen ook te onderzoeken door deze koppeling met vluchtelingen te maken. Ook wordt getracht een causaal verband te laten zien voor nieuws over terrorisme en vluchtelingen op steun voor conservatieve partijen.

Wanneer meer bekend is over de oorsprong van vooroordelen ten aanzien van vluchtelingen kan hier op ingespeeld worden door de politiek en de veiligheidsdiensten. Zodra de vooroordelen beter in kaart worden gebracht kunnen politieke beslissingen over bijvoorbeeld de integratie van vluchtelingen en het huisvesten van statushouders hierop beslist worden. Door middel van het wegnemen van vooroordelen wordt mogelijk de integratie van vluchtelingen bevordert. Wanneer bekend is of de vooroordelen die er bestaan in de Nederlandse maatschappij over vluchtelingen komen door de link met IS, kan de politiek hier goed op inspelen. Voor politieke partijen is het daarnaast interessant om te kijken in hoeverre de informatiebehoefte van de Nederlandse burger leidt naar de keuze voor een politiek leider. Mocht deze invloed groot zijn, dan is dit voor politieke partijen een handvat om de media meer te betrekken in acties van politieke partijen.

Theoretisch kader

Terror Management Theory en vooroordelen

In een wereld waar veel verschillende volkeren samenleven, heeft ieder mens zijn eigen persoonlijke normen en waarden vastgesteld waarvan hij denkt dat deze normen en waarden het goede vertegenwoordigen en het kwade proberen proberen te vermijden. Zo vormen burgers een beeld van wat goed en wat slecht is. Dit begint al in de eerste levensjaren, waarbij het kind naarmate het ouder wordt zich de normen en waarden eigen maakt die het van de ouders geleerd krijgt (Greenberg & Arndt, 2011). Wanneer een kind zich gedraagt naar deze normen en waarden, roept dit een gevoel van veiligheid bij het kind op.

De mens beschikt over enkele cognitieve vaardigheden die de mens er continue eraan herinnert dat de dood niet te vermijden is en dat de dood ieder moment kan komen (Greenberg & Arndt, 2011). Deze continue herinnering aan de dood roept een gevoel van angst op (Greenberg et al., 1986). Volgens de *Terror Management Theory* (TMT; Greenberg et al., 1986) moet deze angst die de continue aanwezigheid van de dood oproept gemanaged worden. Dit kan op verschillende manieren, een daarvan is het vertrouwen houden in een bepaald cultureel wereldbeeld. Het culturele wereldbeeld van een persoon dient als houvast in tijden van onzekerheid en angst (Greenberg & Arndt, 2011). Voorbeelden van culturele wereldbeelden zijn religie en nationaliteit. Zo zijn bijvoorbeeld Italianen die blootgesteld zijn aan *MS* meer overtuigd van de 'echtheid' van de Italiaanse identiteit dan van identiteiten van andere landen (Castano, Yzerbyt, Paladino & Sacchi, 2002). Het culturele wereldbeeld van een persoon dient als angstbuffer, maar dit construct is sociaal zeer fragiel. Hierdoor kunnen mensen negatief reageren op anderen die dit culturele wereldbeeld ondermijnen, omdat dan hun gevoel van veiligheid wordt aangetast (Greenberg & Arndt, 2011).

De relatie tussen het vasthouden aan een cultureel wereldbeeld en *TMT* zijn veelvuldig getoetst met behulp van het *Mortality Salience Paradigma* (*MS*; Greenberg, Pyszczynski, Solomon, Simon & Breus, 1994). Hierbij wordt de helft van de participanten geconfronteerd met gedachten over hun eigen dood – *MS* – en de andere helft van de participanten niet. In het onderzoek van Greenberg et al. (1994) dienden de participanten die geconfronteerd werden met hun eigen dood eerst een vragenlijst invullen over welke emoties zij voelden als ze dachten aan de dood – *MS* – en daarna een pro-Amerikaans of een anti-Amerikaans essay lezen, beiden geschreven door niet-Amerikanen. Bij de participanten die geconfronteerd werden met hun eigen dood en het anti-Amerikaanse essay lezen ontstond een grotere verdediging van hun culturele wereldbeeld, dan bij de participanten die geconfronteerd werden met hun eigen dood en het pro-Amerikaanse essay

lazen (Greenberg et al., 1994). Hieruit kan geconcludeerd worden dat *MS* ervoor kan zorgen dat er een verdediging van het culturele wereldbeeld optreedt, wanneer dat betreffende culturele wereldbeeld wordt aangevallen door iemand van de out-group.

Volgens *TMT* is het culturele wereldbeeld dat iemand heeft een van de twee constructen die in vooroordelen over de out-group resulteert (Greenberg et al., 1986). Het creëren van vooroordelen over de out-group wordt gezien als een verdediging van het culturele wereldbeeld (Das et al., 2009). Zoals eerder vermeld zijn er verschillende soorten culturele wereldbeelden, waarvan dit huidige onderzoek religie als cultureel wereldbeeld als basis neemt. Door de continue herinnering aan de dood zoekt de mens naar een vorm van onsterfelijkheid. Deze onsterfelijkheid is van groot – soms onbewust – belang voor een grote groep mensen (Becker, 1971). Religie speelt hierin een groot belang, omdat de onsterfelijkheid door mensen vaak wordt gevonden in een god. Wanneer andere groepen de god van de persoon in kwestie als boosdoener beschouwen, leidt dit vaak tot het bedreigen van deze god en groeit de ervaren dreiging van de groep die deze god aanhangt (Becker, 1971). Dit is een van de verklaringen waarom religie in veel gevallen de oorzaak is van conflicten. Onderzoek laat zien dat *MS* hier ook weer een rol in speelt in, want *MS* kan namelijk leiden tot de bereidwilligheid van het opofferen van iemands leven voor religieuze ideologieën (Routledge & Arndt, 2008). Wanneer bovengenoemde onsterfelijkheid bedreigd wordt, zorgt dit voor een direct gevoel van angst (Das et al., 2009).

Deze huidige studie kijkt naar twee verschillende crises, de terreurdreiging van IS en de vluchtelingenstroom richting Europa. In het nieuws wordt Europa vaak geconfronteerd met de daden van IS – die naar eigen zeggen handelt in naam van de islam – in het Midden-Oosten: ‘VN-raad veroordeelt barbaarse daden IS’ (Telegraaf, 2016), ‘IS gebruikte mosterdgas tegen Koerden Irak’ (NU, 2016) en ‘Vrouwen filmen hun helse leven onder IS in Raqqa’ (Hermans, 2016). Een gevolg hiervan is dat de islam in het Westen steeds negatiever wordt belicht. Naast het feit dat de islam in een negatief daglicht wordt gezet, worden er ook uitspraken gedaan dat onder de vele vluchtelingen die de oversteek naar Europa maken IS-strijders zitten en deze uitspraken worden ook direct bevestigd door IS (AD, 2015). Door uitspraken te doen dat onder de vluchtelingen zich IS-strijders schuilhouden wordt er een verband gelegd tussen beiden crises. Cooper (2001; zoals geciteerd in Das et al., 2009) stelt dat het hoofddoel van terroristische aanslagen het ‘opzettelijk genereren van grootschalige angst’ is. Door de herinnering aan de dood door de aanslagen van IS in Parijs, Brussel en Turkije, de steeds negatievere belichting van de islam in Europa, het gevoel dat hun eigen culturele wereldbeeld wordt bedreigd en het verband dat wordt gelegd in de media tussen beide crises kan de out-group de dreiging van IS voelen als

een aanval op hun eigen onsterfelijkheid en hieruit kunnen vooroordelen jegens moslims ontstaan. Het verband wat in de media wordt belicht zal in dit huidige onderzoek onderzocht worden door zowel te kijken naar de impact van nieuwsbeelden van terrorisme – IS – als van vluchtelingen op de vooroordelen over vluchtelingen.

Dit huidige onderzoek bouwt voort op het onderzoek van Das et al. (2009). Resultaten van het onderzoek van Das et al. (2009) laten zien dat het effect van nieuws van terrorisme invloed heeft op *MS* en dat *MS* invloed heeft op vooroordelen jegens de out-group. Nieuws over terrorisme verhoogde de toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten en na de moord op Theo van Gogh leidde een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten – *MS* – tot meer vooroordelen over Arabieren (Das et al., 2009). Uit het onderzoek van Das et al. (2009) blijkt dat *MS* het effect op vooroordelen modereert, terwijl de klassieke TMT uitgaat van een mediërend effect van *MS* op vooroordelen. Gezien het verwachte effect van nieuws over terrorisme en vluchtelingen, tracht dit huidige onderzoek de moderatie van *MS* naar het onderzoek van Das et al. (2009) verder te valideren.

Wanneer *MS* opgewekt wordt door beelden van terrorisme en vluchtelingen, op basis van de eerder benoemde verbanden, kan op basis van de *Terror Management Theory* verwacht worden dat de vooroordelen over vluchtelingen stijgen:

RQ 1: In hoeverre hebben doodgerelateerde gedachten, opgewekt door zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen, ten opzichte van enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen, invloed op de vooroordelen die bestaan over vluchtelingen?

H1: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen tot een hogere toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

H2: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot meer vooroordelen over vluchtelingen dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

H3: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dat resulteert in meer vooroordelen over vluchtelingen.

Naast het aangetoonde modererende effect van doodgerelateerde gedachten op vooroordelen in de studie van Das et al. (2009) is er ook een effect van zelfvertrouwen op vooroordelen aangetoond. Deze uitkomsten lieten zien dat door *MS* er een hoge toegankelijkheid werd gecreëerd van doodgerelateerde gedachten en dat hierdoor de vooroordelen over Arabieren

stegen, vooral bij personen met een laag zelfvertrouwen. Naast het vasthouden aan het culturele wereldbeeld om de continue aanwezigheid van de dood te kunnen managen, is ook zelfvertrouwen een sociaal construct om deze aanwezigheid van de dood te managen (Greenberg et al., 1986). Het zelfvertrouwen dient als angstbuffer als het gevoel van veiligheid aangetast wordt (Greenberg & Arndt, 2011). Het zelfvertrouwen van een persoon heeft, zoals het onderzoek van Das et al. (2009) ook laat zien, invloed op het effect van *MS*. Een hoog zelfvertrouwen zorgt ervoor dat *MS* een kleiner effect heeft en er hierdoor een lagere toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten ontstaat (Greenberg & Arndt, 2011). Een laag zelfvertrouwen heeft juist als effect dat *MS* een groter effect heeft wat leidt tot een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten kan creëren, waardoor er een hogere dreiging wordt ervaren. In andere woorden, het effect van *MS* kan dus worden verlaagd door een hoog zelfvertrouwen en worden versterkt door een laag zelfvertrouwen. Gezien het effect van *MS* op vooroordelen over de out-group, wordt de verwachting gewekt dat de vooroordelen over vluchtelingen stijgen als er sprake is van een laag zelfvertrouwen en dalen als er sprake is van een hoog zelfvertrouwen.

H4: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoog zelfvertrouwen tot minder vooroordelen over vluchtelingen dan bij personen met een laag zelfvertrouwen.

In tijden van crisis zijn mensen vaak op zoek naar informatie die hen een gevoel van veiligheid geeft (Matthes, 2006). In 2015 werd de top drie van nieuwsgebeurtenissen op online media en sociale media gedomineerd door de terreurdreiging van IS en de vluchtelingenstroom (Coosto, 2015). De crises van IS en de vluchtelingenstroom spelen dus een grote rol in welke onderwerpen de media laten zien. Volgens de *agenda setting theory* heeft de media veel invloed op de publieke agenda, niet waar het publiek aan denkt maar hoe ze over kwesties denken (McCombs & Shaw, 1972). Waar mensen aan denken wordt vaak een belangrijk ijkpunt van hoe zij naar de wereld en verschillende gebeurtenissen kijken (Iyengar & Kinder, 1990). Wanneer een item veel wordt herhaald en prominent in het nieuws is – zoals IS en de vluchtelingencrisis – dan beoordeelt het publiek dit als belangrijk item (Matthes, 2006). Hierin is de *Need for orientation* (NFO) van een persoon belangrijk, dit is een persoonskenmerk waarin iemand nieuwe informatie of vaardigheden gebruikt om om te gaan met nieuwe situaties en uitdagingen van het leven (McGuire, 1976). Een hoge NFO duidt op een bestaande interesse in het onderwerp en de drang om informatie te zoeken over het onderwerp (McGuire, 1976).

NFO verklaart waarom mensen informatie zoeken over een bepaald onderwerpen en waarom mensen vatbaar zijn voor de effecten van agenda setting. Onderzoek van Chernov, Valenzuela & McCombs (2011) toont namelijk aan dat hoe hoger de NFO van iemand is betreffende het onderwerp, hoe meer deze persoon de media gebruikt om in deze NFO te voorzien. De verklaring hiervoor is dat alleen de media deze personen de benodigde informatie kan geven, omdat ze het niet kunnen leren vanuit bijvoorbeeld hun eigen ervaring. Wanneer iemand een hoge interesse en/of drang heeft om informatie te krijgen over IS en de vluchtelingencrisis, zal hij de media gebruiken om in deze behoefte te voorzien. De negatieve belichting van de islam in de media en de verbanden die er tussen IS en vluchtelingen gelegd worden in de media, kunnen als gevolg hebben dat mensen met een hoge NFO deze standpunten vaak voorbij zien komen en tot zich nemen en hierop dan hun beeld van de werkelijkheid realiseren. De klassieke TMT (Greenberg et al., 1986) houdt geen rekening met de hoeveelheid informatie die iemand krijgt door middel zijn behoefte naar bepaalde informatie en deze behoefte vervult door middel van massamedia. Om deze reden is in dit huidige onderzoek *Need for orientation* als moderator toegevoegd aan de *Terror management theory*:

H5: Zowel beelden van IS als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoge Need for orientation tot meer vooroordelen over vluchtelingen dan bij personen met een lage Need for orientation.

In crisissituaties speelt de politiek vaak een grote rol, omdat zij als bestuurlijke macht de situatie in de hand dient te houden. De kiezer baseert zijn keuze voor welke politieke partij hij stemt gedeeltelijk op hoe een partij verschillende crisissituaties aanpakt. Dit leidt tot het kiezen van een politiek leider die de belangen van de persoon in kwestie het beste behartigt. In de volgende paragraaf wordt er verder ingegaan op politieke voorkeuren bekeken vanuit de *Terror Management Theory*.

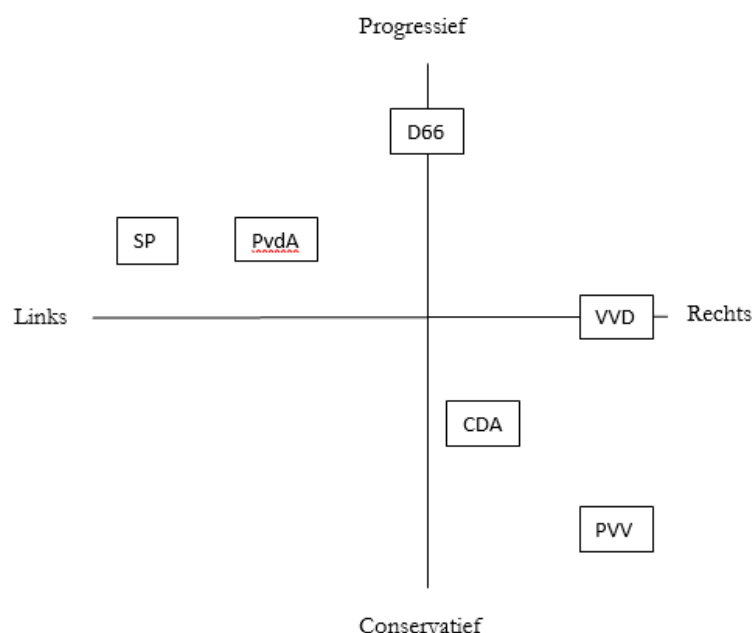
Terror Management theory en support voor politieke partijen

TMT stelt dat personen van wie het culturele wereldbeeld en zelfvertrouwen wordt aangevallen, gedreven worden naar politieke leiders die het idee geven dat deze personen een belangrijk deel uitmaken van hun culturele wereldbeeld (Greenberg et al., 1986). Charismatische leiders doen dit het beste, omdat zij de duidelijke tweedeling maken tussen welke groep de boosdoener is en welke groep het goede doet (Becker, 1971). Ook worden de personen die zich aangevallen voelen in hun wereldbeeld aangetrokken tot stugge wereldbeelden, omdat deze vaak een eenduidig beeld bevatten over wat goed en wat slecht is in de wereld. Charismatische leiders

en stugge wereldbeelden verkondigen dus beiden een idee over wat goed is aan de in-group en wat slecht is aan de out-group. In het huidige onderzoek wordt gesteld dat zowel beelden van IS als vluchtelingen angst met zich meebrengen. Greenberg & Arndt (2011) stellen dat door deze gevoelde angst, de mens zich aangevallen voelt in zijn psychologische veiligheid. Om deze psychologische veiligheid te waarborgen is er een leider nodig die IS – en hiermee ook de islam – en de vluchtelingen als cultureel wereldbeeld op conservatieve wijze aanpakt. De PVV, met Geert Wilders als leider, staat daar in Nederland bekend om, met uitspraken als ‘Voer onmiddellijk een immigratiestop in voor mensen uit moslimlanden. Sluit alle islamitische scholen, die scholen waar apartheid heerst!’ (PVV, z.j.) en ‘De Islamitische Staat stuurt duizenden terroristen mee tussen de migranten!’ (PVV, 2015). Zulke uitspraken spelen in op de sterfelijkheid – *MS* – van mensen, waardoor de aantrekkingskracht van deze leiders groter wordt. Deze aantrekkingskracht tot zulke leiders groeit, omdat deze de vijanden – IS en Vluchtelingen – drastisch wilt aanpakken en zo het gevoel van de mensen die zich aangevallen voelen in hun gevoel van sterfelijkheid weer herstellen. Landau et al. (2004) toonden aan dat *MS* en herinneringen aan terrorisme leidden tot een positieve attitude over de conservatieve president Bush. Belangrijk is dat dit effect werd gevonden voor zowel liberalen en conservatieven, wat kan duiden op dat de dood-geïnspireerde positieve attitudes over Bush niet afhankelijk waren van één politieke partij (Greenberg & Kosloff, 2008).

De grootste politieke partijen momenteel in Nederland zijn de VVD, de PvdA, de PVV, het CDA, de SP en D66 (Ipsos, 2016). In het onderstaande figuur zijn deze zes partijen gevisualiseerd waar ze zich in het politieke landschap bevinden.

Figuur 1 De zes grootste politieke partijen in Nederland (Ipsos, 2016) ingedeeld in waar ze zich bevinden in het politieke landschap (Parlement en politiek, z.j.).

De verwachting wordt geschept dat de PVV door de vluchtelingen crisis en de terreurdreiging van IS meer aanhang zal krijgen dan andere politieke partijen, omdat de PVV de meest conservatieve partij in Nederland is (Meloan, Van der Linden & De Witte, 1996) en door de politieke agenda die de PVV heeft betreffende vluchtelingen en IS:

RQ 2: In hoeverre hebben doodgerelateerde gedachten, opgewekt door zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen, ten opzichte van enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen, invloed op de hoeveelheid support voor de meest conservatieve partij PVV?

H6: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot meer support voor de meest conservatieve partij PVV dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

H7: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dat resulteert in meer support voor de meest conservatieve partij PVV.

Niet alleen doodgerelateerde gedachten lijken een effect te hebben op support voor conservatieve partijen, maar ook het begrip zelfvertrouwen lijkt hier van invloed op te zijn. Het zelfvertrouwen van een persoon kan stijgen door te leven naar de standaarden en waarden behorende bij het culturele wereldbeeld van die persoon (Pyszczynski, Abdollahi, Solomon, Greenberg, Cohen & Weise, 2006). Vertrouwen in het eigen culturele wereldbeeld en het zelfvertrouwen, en zo de effectiviteit om angst te managen, neemt toe door het omgaan met en het horen van anderen die dit culturele wereldbeeld ook aanhangen en vertrouwen (Pyszczynski, Rothschild & Abdollahi, 2008). Terroristische dreigingen van het culturele wereldbeeld en het zelfvertrouwen van iemand kan leiden tot het verdedigen van deze constructen door middel van vernedering, dominantie en onrecht van de personen die hetzelfde culturele wereldbeeld aanhangen als de terroristische groepering (Richardson, 2006). Terroristische aanslagen voelen vaak als een vernedering, waardoor het een klap kan zijn voor het zelfvertrouwen van de gemeenschap waartegen de aanslag gepleegd is (Stern, 2003). Lifton (2003) toonde dit aan middels te laten zien dat Amerikanen zich vernedert voelden na de aanslagen van 9/11 in 2001, wat leidde tot een resulterend verlies in het collectieve gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen die de steun voor de oorlog in Irak liet toenemen.

Door de aanslagen in Parijs, Brussel en Istanbul en de continue gevoelde dreiging van terrorisme aangewakkerd door IS kan de tendens ontstaan dat het zelfvertrouwen van de westerse wereld afneemt, wat kan leiden tot een vraag naar geweld te gebruiken tegen de aanhangers van het culturele wereldbeeld van IS. Zoals eerder vermeld handelt IS – naar eigen

zeggen – in naam van de islam, waardoor de islamitische gemeenschap het doelwit kan zijn. Hiermee zijn de vluchtelingen ook een risicogroep geworden, omdat ze – zoals eerder vermeld – vaker in verband worden gebracht met IS en ze grotendeels van islamitische afkomst zijn. Bescherming van existentiële angst vereist dat mensen hun zelfvertrouwen in tact houden (Pyszczynski et al., 2008). Dit is de reden waarom mensen zo gemotiveerd zijn om geweld te gebruiken tegen de out-group. Omdat de politieke agenda van de PVV het meeste gericht is op het negatief in het daglicht zetten van de islam en omdat het de meest conservatieve partij is in Nederland, wordt de verwachting uitgesproken dat mensen na het zien van de beelden van IS en Vluchtelingen meer support tonen voor de PVV wanneer ze een hoog zelfvertrouwen hebben dan een laag zelfvertrouwen:

H8: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoog zelfvertrouwen tot minder support voor de meest conservatieve partij PVV dan bij personen met een laag zelfvertrouwen.

Iedere politieke speler heeft zijn eigen agenda (Walgrave & Van Aelst, 2006). De belangrijkste berichten in het nieuws zijn belangrijke onderwerpen waar politieke partijen op inspelen om hun standpunten jegens deze onderwerpen duidelijk te maken onder (potentiële) kiezers (Semetko, Blumler, Gurevitch, Weaver & Barkin, 2013). Wanneer er verkiezingen zijn laten mensen zich leiden door onderwerpen die op dat moment veel in het nieuws zijn en onderwerpen die altijd belangrijk zijn, zoals werkgelegenheid en zorg (Petrocik, 1996). Het concept van *issue ownership* betreft resultaten die reeds zijn behaald op bepaalde onderwerpen die voor kiezers belangrijk zijn (Petrocik, 1996). Wanneer een partij consistent goede resultaten behaalt op deze onderwerpen, dan beoordeelt het publiek aan de hand van deze resultaten de partij als deskundig op dit gebied, waardoor er een *long-term ownership* ontstaat (Holian, 2004). Zo staat in Nederland bijvoorbeeld de progressieve partij D66 bekend als de ‘onderwijspartij’ (Ridder, 2014). Kiezers laten vaak hun partijkeuze afhangen van de onderwerpen die zij belangrijk vinden wat leidt tot een systeem waarin de partij die de meeste issues ‘owned’ de meeste stemmen krijgt. Hayes (2008) toont aan dat de conservatieve presidentskandidaten Dole en Bush positiever beoordeeld werden op het gebied van defensie, veiligheid en militaire acties dan de democratische presidentskandidaten Clinton en Gore. Defensie, veiligheid en militaire acties zijn typische issues die horen bij conservatieve partijen (Hayes, 2008).

Op het moment dat er zich een crisis voordoet tijdens een regeringsperiode kan een oppositiepartij zich deze crisis eigen maken, een zogenaemde *short-term-ownership* (Petrocik, 1996). Vaak speelt deze oppositiepartij dan in op het niet functioneren en niet adequaat handelen van

het kabinet naar deze betreffende crisis (Petrocik, 1996). Wanneer zich een crisis voordoet op bijvoorbeeld het gebied van onderwijs, zal D66 – in dit huidige kabinet – inspelen op de gebreken van het kabinet om deze crisis te voorkomen. Het bekritisieren van het kabinet kan op verschillende manieren. Zo uit Wilders, de leider van de PVV, zich het vaakst tegen Mark Rutte en de VVD in het algemeen en is het nummer 1 topic van de PVV op Twitter immigratie/islam (RTL Nieuws, 2016). Door de huidige crisis van IS en Vluchtelingen kan de PVV hier veel voordeel uit halen. Onderzoek van Ansolabehere, Behr en Iyengar (1992) toont namelijk aan dat hoe meer en consistent een partij inspeelt op een crisis die op dat moment speelt, hoe meer het publiek hun mening over de crisis vormt naar aanleiding van de berichtgeving van een partij.

De aanpak van issues die hoog op de publieke agenda staan zijn belangrijke ijkpunten waar kiezers politieke partijen en leiders op beoordelen (Iyengar, 1990). Wanneer een item veel wordt herhaald en prominent in het nieuws is dan beoordeelt het publiek dit item als belangrijk (Matthes, 2006). *Need for orientation* – zoals eerder vermeld – verklaart waarom mensen informatie zoeken over een bepaald onderwerp. Hoe hoger de NFO van iemand is hoe meer diegene in zijn NFO voorziet door de media in te zetten (Chernov et al., 2011). Volgens de TMT komt de verwachte support voor de meest conservatieve partijen doordat mensen zich aangevallen voelen in hun culturele wereldbeeld en zelfvertrouwen (Greenberg et al., 1986). Hierin wordt geen rekening gehouden met de hoeveelheid informatie die de burgers krijgen over de standpunten van de partij door middel van de massamedia. Zodra een politieke partij een issue ‘owned’ en hiervoor de media inzet om dit aan kiezers te laten zien en een deel van deze kiezers heeft een hoge NFO, kan de verwachting uitgesproken worden dat kiezers met een hoge NFO in deze tijden van de vluchtelingencrisis en terreurcrisis meer support zullen tonen voor de PVV. Meer support voor de PVV komt voort uit het ‘ownen’ van de onderwerpen die te maken hebben met terrorisme en immigratie:

H9: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoge need for orientation tot meer support voor de meest conservatieve partij PVV dan bij personen met een lage need for orientation.

Methode

Materiaal

In dit huidige onderzoek zijn er vier manipulaties uitgevoerd betreffende de onafhankelijke variabele Nieuws over terrorisme. De vier manipulaties betroffen video's welke hieronder zijn beschreven. In alle vier de video's ging het om nieuwsuitzendingen, ze duurden

alle vier ongeveer een minuut, ze waren in het Nederlands gesproken of ondertiteld en drie van de vier video's lieten beelden zien van landen ruimtelijk ver weg van Nederland.

- 1) **IS en Vluchtelingen:** Om er zeker van te zijn dat de gemeten vooroordelen over vluchtelingen en de support voor politieke partijen het effect was van de verbinding tussen IS en Vluchtelingen, werden in deze conditie deze variabelen in een video gecombineerd. Op de video was oud-minister Opstelten van Veiligheid en Justitie te zien, waarin hij aangaf dat hij niet voor 100% kon garanderen dat er geen IS-strijders onder de vluchtelingen zaten.
- 2) **IS:** In deze conditie werden beelden getoond van een oproep van IS khalief AbuBakr Al-Baghdadi, waarin alle moslims opgeroepen werden om aan hun plicht te voldoen om ongelovigen – de niet fundamentele islamisten – te doden. Daarnaast waren er beelden van IS in de video te zien, waarbij IS-leden op tanks rondreden, er ontploffingen te zien waren en de vlag van IS overal duidelijk zichtbaar was.
- 3) **Vluchtelingen:** Deze conditie betrof beelden van vluchtelingen die middels de oversteek vanuit Turkije waren aangekomen op het Griekse eiland Lesbos.
- 4) **Werkloosheid in de Verenigde Staten:** Om het effect van de doodgerelateerde gedachten te kunnen meten was het noodzakelijk om ook een conditie te hebben die geen relatie had met de variabelen van IS en Vluchtelingen. Het was echter wel belangrijk dat deze beelden slecht nieuws betroffen, maar geen doodgerelateerde gedachten opriepen. Hiervoor zijn beelden gekozen waarin een carrièrebeurs in New York bezocht werd en het hoge werkloosheidspercentage in de Verenigde Staten aangekaart werd.

Conditie 1 en 2 betroffen samen de Terrorismeconditie en conditie 1 en 3 vormden samen de Vluchtelingenconditie.

Proefpersonen en onderzoeksdesign

Dit huidige onderzoek streefde een goede afspiegeling van de Nederlandse samenleving na, dit betekende dat iedereen aan het experiment kon deelnemen. De enige restrictie was dat de respondent 18 jaar of ouder moest zijn, doordat er gevraagd werd naar support voor politieke partijen en stemgedrag bij de volgende Tweede Kamer verkiezingen. In totaal hebben 180 respondenten ($N = 180$) deelgenomen aan dit onderzoek. De verdeling tussen de condities zag er als volgt uit: Conditie 1: 44, Conditie 2: 52, Conditie 3: 40, Conditie 4: 44. Aan de Terrorismeconditie hadden dus 96 respondenten deelgenomen, waarbij aan de

Vluchtelingenconditie 84 respondenten hadden deelgenomen. Onder de respondenten was Middelbare school als opleidingsniveau het minst frequent ($n = 12$) en Hoger onderwijs/Universitair het meest frequent ($n = 146$). De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 31 jaar, waarbij de jongste respondent 18 jaar was en de oudste respondent een leeftijd had van 71 jaar. Uit een univariate variantie-analyse voor Leeftijd met als factor Conditie bleek er geen significant hoofdeffect van Conditie $F(3, 176) < 1$. Onder de respondenten waren er 64 man ($n = 64$) en 114 vrouw ($n = 114$). Uit de χ^2 -toets tussen Conditie en Geslacht van de respondent bleek er geen verband te bestaan ($\chi^2(3) = 3.55, p = .315$). Het Christendom was de meest frequente religie ($n = 80$) en de categorie Anders was het minst frequent ($n = 32$). Uit de χ^2 -toets tussen de Conditie in de vragenlijst en Religieuze achtergrond van de respondent bleek er geen verband te bestaan ($\chi^2(6) = 3.74, p = .711$). De meest frequente politieke partij waar de respondenten op zouden stemmen als er nu Tweede Kamer verkiezingen waren was de progressieve partij D66 ($n = 45$) en de twee minst frequente gekozen partijen waren Christenunie ($n = 3$) en 50Plus ($n = 3$). Uit de χ^2 -toets tussen de Conditie in de vragenlijst en Politieke voorkeur van de respondent bleek er geen verband te bestaan ($\chi^2(30) = 21.49, p = .872$).

Dit onderzoek bestond uit een 2 (terreur, geen terreur) x 2 (vluchtelingen, geen vluchtelingen) design. Iedere respondent werd blootgesteld aan een manipulatie van de onafhankelijke variabele Nieuws over terrorisme, zoals eerder beschreven. Hiermee was er sprake van een tussenproefpersoonontwerp.

Instrumentatie

- 1) **Vooroordelen over vluchtelingen:** Middels de aangepaste *Anti-Semitism Scale* (Levinson & Sanford, 1944) gebruikt in het onderzoek van Buschman en Bonacci (2004) zijn de expliciete vooroordelen over vluchtelingen gemeten. De vragen gebruikt uit het onderzoek van Bushman en Bonacci (2004) zijn zodanig omgevormd dat de vragen betrekking hebben op de vluchtelingencrisis. Deze vragenlijst bestond uit elf stellingen die beantwoord werden op een tien-punts schaal (1 = zwaar mee oneens, 10 = helemaal mee eens). Een voorbeeld van een stelling was 'Er is iets vreemds aan de vluchtelingen; je weet nooit wat ze denken, plannen of wat hen drijft.'. Hoe hoger de score hoe meer vooroordelen over vluchtelingen de respondent had. De betrouwbaarheid van Vooroordelen over vluchtelingen bestaande uit elf items was goed: $\alpha = .94$. De vragen zijn opgenomen in de bijlage.

2) **Support politieke partijen:** Om de voorkeur voor politieke leiders te meten is er voor gekozen om respondenten een aantal stellingen voor te leggen van de zes grootste partijen op het moment, te weten PVV, PvdA, VVD, CDA, SP en D66 (Ipsos, 2016). Bij het meten van de support voor politieke partijen was het belangrijk dat deze zes grootste partijen werden meegenomen, omdat het grootste gedeelte van de Nederlandse maatschappij hun stem heeft uitgebracht op een van deze partijen. De support voor politieke partijen werd gemeten aan de hand van uitspraken die gedaan zijn door de leiders van deze zes politieke partijen. Deze uitspraken zijn geselecteerd uit verschillende Tweede Kamerstukken en handelingen, nieuwsberichten en politieke agenda's. De uitspraken moesten gaan over de terreurdreiging van IS en/of vluchtelingen en moesten duidelijk het standpunt van de betreffende partij uitdragen. Enkele voorbeelden van uitspraken per partij waren:

- 'We zijn in oorlog met IS.' (NOS, 2015) : Rutte, VVD
- 'Europa moet veel meer geld uittrekken om betere opvang in de regio mogelijk te maken, waardoor er minder mensen de oversteek naar Europa zullen maken.' (NU, 2015) : Samsom, PvdA
- 'Pak chaos in Syrië aan, als bron van de vluchtelingenstroom.' (CDA, 2015) : Buma, CDA
- 'Voer onmiddellijk een totale immigratiestop in voor mensen uit moslimlanden. Sluit alle islamitische scholen, die scholen waar apartheid heerst.' (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2007) : Wilders, PVV
- 'Alle vluchtelingen hebben recht op goede zorg, gebeurd dit niet, dan wordt er een tweederangs burger gecreëerd.' (Rijksoverheid, 2016) : Roemer, SP
- 'Op de dag dat vluchtelingen in Nederland aankomen moet meteen begonnen worden met integratie. Hoe sneller ze namelijk Nederlands leren, hoe sneller ze aan een baan komen.' (NU, 2015) : Pechtold, D66

Respondenten kregen in totaal twaalf stellingen – twee per partij – waarvan ze moesten beantwoorden in hoeverre ze het eens waren met de stellingen op een 5-punts Likert schaal (1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens). De vraag die boven de uitspraken stond was 'In hoeverre bevestigt u onderstaande uitspraken' (Landau et al., 2004). Voor de respondenten was het niet duidelijk dat het bij deze stellingen om uitspraken ging van politieke leiders, omdat alleen de uitspraken vermeld werden en niet de partijleider waarvan de uitspraak afkomstig was. De uitspraken van de politici zijn opgenomen in de bijlage.

- 3) **Zelfvertrouwen:** Zelfvertrouwen werd in dit onderzoek gemeten aan de hand van de *Self Esteem Scale* ontwikkeld door Rosenberg (1965). De *Self Esteem Scale* stond bekend om de meest gebruikte schaal om het zelfvertrouwen van een persoon te meten (Robins, Hendin & Trzesniewski, 2001) en had de meest empirische validatie gekregen van alle bestaande schalen betreffende het meten van zelfvertrouwen (Byrne, 1996). Deze lijst bestond uit tien vragen, die de respondenten op een schaal van 1 (niet op mij van toepassing) tot 4 (op mij van toepassing) moesten beantwoorden. Een voorbeeld van een vraag was ‘Over het geheel genomen ben ik tevreden met mezelf.’. Hoe hoger de respondent scoorde, hoe hoger zijn zelfvertrouwen was. De betrouwbaarheid van Zelfvertrouwen bestaande uit tien items was goed: $\alpha = .86$. De vragen zijn opgenomen in de bijlage.
- 4) **Doodgerelateerde- en Levengerelateerde gedachten:** Aan de hand van het nieuws over terrorisme werden doodgerelateerde gedachten bij de respondenten geactiveerd. Dit huidige onderzoek testte de moderatie van doodgerelateerde gedachten op vooroordelen over vluchtelingen en politieke voorkeur. De aanwezigheid van doodgerelateerde gedachten werd gemeten aan de hand van een woordfragmentenoefening gecreëerd door Das et al. (2009). Deze woordfragmentenoefening bestond uit 35 items, waarvan de respondent bijvoorbeeld het woord *doo...* moest afmaken. Werd dit woord als *dood* afgemaakt dan werd dit gecodeerd als 1 en als dit woord bijvoorbeeld als *doof* werd afgemaakt kreeg het code 0. Alle doodgerelateerde/levengerelateerde woorden die de ingevuld werden waaruit een dood- en levengerelateerd woord ontstond werden gecodeerd als 1 en alle andere varianten kregen code 0. Hieruit ontstond een totaalscore per respondent die aangaf of hij een hoge of lage toegankelijkheid van dood – en levengerelateerde gedachten had. Van de 35 items maten er negen woorden doodgerelateerde gedachten en zeven levengerelateerde gedachten:

Tabel 1 De woorden die dood – en levengerelateerde gedachten maten, met de juiste uitkomsten.

Nummer	Woord	Conditie	Juist (code 1)
3	Leve_	Leven	Leven
6	Ster_en	Dood	Sterven
10	Geb_ren	Leven	Geboren
12	Doo_	Dood	Dood
14	Gra_	Dood	Graf

16	Half__ (lettergreep)	Dood	Halfdood
18	_eugd	Leven	Jeugd
19	Doo_gemaakt	Dood	Doodgemaakt
21	_ind	Leven	Kind
23	Ver_oorden	Dood	Vermoorden
26	D__lijk (lettergreep)	Dood	Dodelijk
27	Lee_	Leven	Leef
29	Ster_te	Dood	Sterfte
31	Verdrin_en	Dood	Verdrinken
33	Ba__ (lettergreep)	Leven	Baby
35	Le_en	Leven	Leven

De complete woordfragmentenoefening is opgenomen in de bijlage.

- 5) ***Need for orientation:*** Weaver (1980) liet zien dat NFO werd beïnvloed door twee factoren: relevantie en onzekerheid, maar verder onderzoek van Matthes (2006) liet zien dat NFO bestaat uit drie levels: het onderwerp zelf, specifieke aspecten en frames over het onderwerp, en de specifieke journalistieke evaluaties over het onderwerp. Chernov, Valenzuela en McCombs (2011) hebben deze nieuwe visie op NFO gedeeltelijk weten te valideren door te laten zien dat level 1 – het onderwerp zelf – daadwerkelijk NFO meet. In dit huidige onderzoek beoogde deze schaal te meten in hoeverre mensen een informatiebehoefte hadden over de vluchtelingen crisis. Deze lijst bestond uit drie vragen en kon beantwoord worden op een schaal van 1 (niet op mij van toepassing) tot 4 (op mij van toepassing) Een hoge score op de schaal betref een hoge NFO en een lage score betref een lage NFO met betrekking tot de vluchtelingen crisis. Een voorbeeld van een vraag was ‘Het is belangrijk voor mij dat ik de vluchtelingen crisis continue in de gaten hou’. De betrouwbaarheid van *need for orientation* bestaande uit drie items was goed: $\alpha = .86$. De vragen zijn opgenomen in de bijlage.

Procedure

De vragenlijsten werden door middel van Qualtrics onder de respondenten verdeeld. De respondenten zijn via verschillende sociale mediakanalen – Facebook en LinkedIn – benaderd om de vragenlijsten in te vullen. Daarnaast zijn er ook e-mails en brieven naar respondenten verstuurd met de vraag om aan het experiment deel te nemen. Het onderzoek werd

geïntroduceerd als een onderzoek naar nieuws, nieuwsbeelden en de ervaring van het zien en horen van nieuws. Op deze manier werd het getoonde videofragment verantwoord. Na het zien van het videofragment kregen de respondenten drie fillervragen behorende bij de coverstory: 1. Nieuwsuitzendingen geven objectieve informatie weer over uiteenlopende onderwerpen, 2. Als ik het nieuws kijk dan voel ik me slim, 3. Het taalgebruik dat in nieuwsuitzendingen gebruikt wordt vind ik professioneel. Er is aangetoond dat wanneer mensen geconfronteerd worden met de dood hun cognitieve vaardigheden ervoor zorgden dat deze gedachten in eerste instantie onderdrukt worden (Pyszczynski, Greenberg & Solomon, 1999). Na een tijdje zorgde deze onderdrukking ervoor dat de toegankelijkheid tot deze gedachten werd verhoogd. Door deze toename werden de symbolische verdedigingen van het culturele wereldbeeld en het zelfvertrouwen geactiveerd (Pyszczynski et al., 1999). Om deze reden is de volgende volgorde de verschillende onderdelen van de vragenlijst opgesteld: 1: videofragment, 2: fillervragen, 3: *need for orientation* 4: zelfvertrouwen, 5: doodgerelateerde gedachten, 6: vooroordelen over vluchtelingen, 7: support politieke partijen, 8: demografische gegevens. Door middel van de korte onderbreking tussen de manipulatie van *MS* en het meten van de doodgerelateerde gedachten, door het bevragen van het zelfvertrouwen, werd ervoor gezorgd dat doodgerelateerde gedachten niet werden gemeten op het moment dat deze nog onderdrukt werden bij de respondenten. Na het invullen van de vragenlijst werden de respondenten bedankt voor hun deelname.

Statistische toetsing

Relaties tussen de onafhankelijke variabele, moderatoren en de afhankelijke variabelen werden getoetst door middel van univariate anova's. De drie continue moderatoren – Doodgerelateerde gedachten, Zelfvertrouwen en *Need for orientation* - werden in dit huidige onderzoek in eerste instantie getoetst door middel van een median split bij de univariate anova's. Wanneer er door middel van deze median split significante interactie-effecten optraden, werden deze met behulp van een probing test voor univariate anova nogmaals getest middels de gecentreerde moderatoren. De probing test werd gebruikt om zo alle data in de analyses te kunnen behouden en de moderatoren op drie verschillende niveaus te toetsen in plaats van te toetsen door middel van dummy variabelen (Royston, Altman & Sauerbrei, 2006).

Resultaten

In onderstaande resultatensectie zijn de analyses weergegeven per hypothese, waarbij direct vermeld werd of de hypothese naar aanleiding van de resultaten werd aangenomen of verworpen. Als eerste zijn de hypothesen over Doodgerelateerde- en Levengerelateerde gedachten beantwoord (4.1). Daarna zijn de hypothesen betreffende Vooroordelen over vluchtelingen behandeld (4.2), met als tussenkopjes het effect van de moderatoren op Vooroordelen over vluchtelingen. Als laatste zijn de hypothesen over Support voor politieke partijen beantwoord (4.3), met hier ook tussenkopjes voor de effecten van de moderatoren op Support voor politieke partijen. Daar waar er additionele effecten gevonden zijn, werden deze vermeld onder de beantwoording van de verschillende hypothesen. Bij de analyses was de Levene's test niet significant, hierdoor mocht worden aangenomen dat de steekproef gelijk verdeeld was op basis van equal variances. Wanneer de Levene's test wel significant was, werd deze bij de analyse in kwestie gerapporteerd.

4.1 Mortality Salience: dood- en levengerelateerde gedachten

De hypothesen die opgesteld werden om het effect van beelden van Terrorisme en Vluchtelingen op Doodgerelateerde gedachten luidde als volgt:

H1: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen tot een hogere toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Doodgerelateerde gedachten met als factoren Terrorisme en Vluchtelingen, bleek er geen significant interactie-effect van Terrorisme en Vluchtelingen $F(1, 176) < 1$. Naar aanleiding van deze resultaten werd hypothese 1 verworpen.

Daarnaast bleek uit dezelfde univariate variantie-analyse voor Doodgerelateerde gedachten met als factoren Terrorisme en Vluchtelingen een significant hoofdeffect van Vluchtelingen ($F(1, 176) = 4.77, p = .030, \eta^2_p = .026$). Bij personen die de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen gezien hadden was de toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten lager ($M = 2.05, SD = 1.14$) dan bij de personen die de onafhankelijke beelden van de vluchtelingen niet gezien hadden ($M = 2.50, SD = 1.61$). Er werden geen overige effecten gevonden.

4.2 Vooroordelen over vluchtelingen

De hypothese die opgesteld werd voor Vooroordelen over vluchtelingen luidde als volgt:

H2: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot meer vooroordelen over vluchtelingen dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Vooroordelen over vluchtelingen met als factoren Terrorisme en Vluchtelingen bleek er geen significant interactie-effect van Terrorisme en Vluchtelingen ($F(1, 176) = 2.19, p = .141, \eta^2_p = .012$). Op basis van deze resultaten werd hypothese 2 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

4.2.1 Doodgerelateerde gedachten en vooroordelen

De somscore van de toegankelijkheid van Doodgerelateerde gedachten werd per respondent berekend. Op basis van deze somscore werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 2.00$) een dummy-variabele aangemaakt die een lage (0) en een hoge (1) toegankelijkheid van Doodgerelateerde gedachten weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van Doodgerelateerde gedachten op Vooroordelen over vluchtelingen te toetsen luidde als volgt:

H3: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dat resulteert in meer vooroordelen over vluchtelingen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Vooroordelen over vluchtelingen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Doodgerelateerde gedachten (median-split) bleek er geen significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en Doodgerelateerde gedachten $F(1, 172) < 1$. Op basis van deze resultaten werd hypothese 3 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

4.2.2 Zelfvertrouwen en vooroordelen

Op basis van de somscore van het Zelfvertrouwen per respondent, werd er een gemiddelde per respondent berekend. Op basis van dit gemiddelde werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 3.35$) een dummy-variabele aangemaakt die een laag (0) en een hoog (1) zelfvertrouwen weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van Zelfvertrouwen op Vooroordelen over vluchtelingen te toetsen luidde als volgt:

H4: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoog zelfvertrouwen tot minder vooroordelen over vluchtelingen dan bij personen met een laag zelfvertrouwen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Vooroordelen over vluchtelingen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Zelfvertrouwen (median-split) bleek er geen significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en Zelfvertrouwen $F(1, 172) < 1$. Op basis van deze resultaten werd hypothese 4 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

4.2.3 Need for orientation en vooroordelen

Op basis van de somscore van de *need for orientation* per respondent, werd er een gemiddelde per NFO respondent berekend. Op basis van dit gemiddelde werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 2.67$) een dummy-variabele aangemaakt die een lage (0) en een hoge (1) *need for orientation* weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van *need for orientation* op Vooroordelen over vluchtelingen te toetsen luidde als volgt:

H5: Zowel beelden van IS als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoge Need for orientation tot meer vooroordelen over vluchtelingen dan personen met een lage Need for orientation.

Uit een univariate variantie-analyse voor Vooroordelen over vluchtelingen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en *need for orientation* (median-split) bleek er geen significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en *need for orientation* $F(1, 172) < 1$. Op basis van deze resultaten werd hypothese 6 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

4.3 Support voor politieke partijen

De opgestelde hypothesen voor Support voor politieke partijen betroffen alleen support voor de meest conservatieve partij, de PVV. De additionele effecten die zijn gevonden zijn per politieke partij apart weergegeven. De reden hier voor was dat op deze manier gekeken kon worden wat precies de verschillen waren tussen verschillende politieke stromingen – links, rechts, conservatief en progressief – en de daarbij horende partijen. De hypothese die opgesteld werd voor Support voor politieke partijen luidde als volgt:

H6: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot meer support voor de meest conservatieve partij PVV dan enkel de beelden van Terrorisme of Vluchtelingen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de meest conservatieve politieke partijen met als factoren Terrorisme en Vluchtelingen bleek er geen significant interactie-effect van Terrorisme en Vluchtelingen ($F(1, 172) = 1.82, p = .179, \eta^2_p = .010$). Op basis van deze resultaten werd hypothese 6 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

4.3.1 Doodgerelateerde gedachten en support voor politieke partijen

De somscore van de toegankelijkheid van Doodgerelateerde gedachten werd per respondent berekend. Op basis van deze somscore werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 2.00$) een dummy-variabele aangemaakt die een lage (0) en een hoge (1) toegankelijkheid van Doodgerelateerde gedachten weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van Doodgerelateerde gedachten op Support voor politieke partijen te toetsen luidde als volgt:

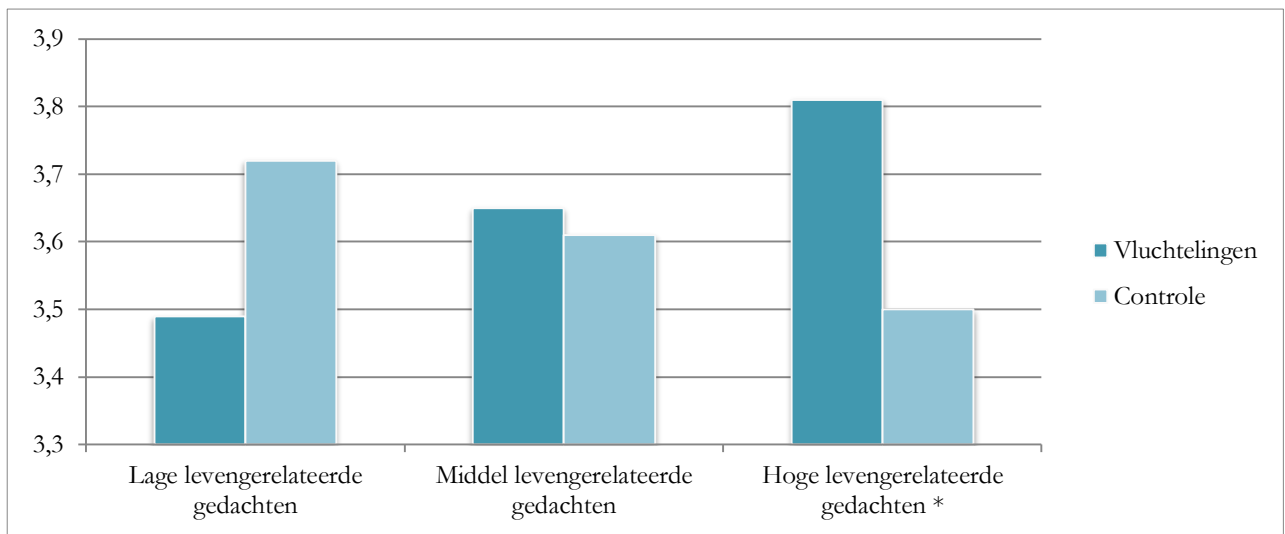
H7: Beelden van zowel Terrorisme als Vluchtelingen leiden tot een hoge toegankelijkheid van doodgerelateerde gedachten dat resulteert in meer support voor de meest conservatieve partij PVV.

Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor conservatieve politieke partijen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Doodgerelateerde gedachten (median-split) bleek er geen significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en Doodgerelateerde gedachten $F(1, 172) < 1$. Op basis van deze resultaten werd hypothese 7 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden.

Hieronder werden significante additionele effecten per politieke partij uitgelicht, zoals eerder vermeld. Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de gematigde conservatieve politieke partij CDA met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Levengerelateerde gedachten (median-split) ($\bar{x} = 4.00$) bleek er een significant interactie-effect van Vluchtelingen en Levengerelateerde gedachten ($F(1, 172) = 7.41, p = .007, \eta^2_p = .041$). Naar aanleiding van dit significante interactie-effect werd middels een probing test voor univariate anova, Levengerelateerde gedachten in drie niveaus gesplitst op basis van het gecentreerde gemiddelde (Royston, Altman & Sauerbrei, 2006). Uit deze probing test voor univariate anova bleek eveneens een significant interactie-effect van Vluchtelingen en Levengerelateerde gedachten (gecentreerd) op support voor het CDA ($F(1, 172) = 6.26, p = .013, \eta^2_p = .035$). Dit interactie-effect wees een verschil van de Vluchtelingenconditie aan voor respondenten met een hoge toegankelijkheid van Levengerelateerde gedachten (gecentreerd) ($F(1, 172) = 4.42, p = .026, \eta^2_p = .024$). Personen die de onafhankelijke beelden van vluchtelingen gezien hadden en die over een hoge toegankelijkheid van Levengerelateerde gedachten beschikten toonden meer support voor

het CDA ($M = 3.81, SD = .046$) dan personen die de onafhankelijke beelden van vluchtelingen niet gezien hadden en een hoge toegankelijkheid van Levengerelateerde gedachten hadden ($M = 3.51, SD = .052$). Dit verschil was niet significant voor een lage toegankelijkheid van Levengerelateerde gedachten (gecentreerd) ($F(1, 172) = 1.94, p = .166, \eta^2_p = .011$) en een gemiddelde toegankelijkheid van Levengerelateerde gedachten (gecentreerd) $F(1, 172) < 1$. Er werden geen overige effecten gevonden.

Figuur 2 Support voor CDA in functie van de invloed van nieuwsbeelden (Vluchtelingen en Controle) en Levengerelateerde gedachten (Laag, Middel, Hoog).

* $p < .050$

4.3.2 Zelfvertrouwen en support voor politieke partijen

Op basis van de somscore van het Zelfvertrouwen per respondent, werd er een gemiddelde per respondent berekend. Op basis van dit gemiddelde werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 3.35$) een dummy-variabele aangemaakt die een laag (0) en een hoog (1) Zelfvertrouwen weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van Zelfvertrouwen op Support voor politieke partijen te toetsen luidde als volgt:

H8: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoog zelfvertrouwen tot minder support voor de meest conservatieve partij PVV dan bij personen met een laag zelfvertrouwen.

Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de meest conservatieve politieke partijen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Zelfvertrouwen (median-split) bleek er geen significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en Zelfvertrouwen $F(1, 172) <$

1. Op basis van deze resultaten werd hypothese 8 verworpen. Er werden geen overige effecten gevonden. Hieronder werden significante additionele effecten per politieke partij uitgelicht, zoals eerder vermeld.

Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de progressieve politieke partij D66 met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en Zelfvertrouwen bleek een significant interactie-effect van Vluchtelingen en Zelfvertrouwen ($F(1, 172) = 9.90, p = .002, \eta^2_p = .054$). Naar aanleiding van dit significante interactie-effect werd middels een probing test voor univariate anova, Zelfvertrouwen opgedeeld in drie niveaus gesplitst op basis van het gecentreerde gemiddelde (Royston, Altman & Sauerbrei, 2006). Uit deze probing-test voor univariate anova bleek een significant interactie-effect van Vluchtelingen en Zelfvertrouwen (gecentreerd) op support voor D66 ($F(1, 172) = 5.73, p = .018, \eta^2_p = .032$). Dit interactie-effect wees een verschil van de Vluchtelingenconditie aan voor respondenten met een hoog Zelfvertrouwen (gecentreerd) ($F(1, 172) = 8.36, p = .004, \eta^2_p = .046$). Personen die de beelden van vluchtelingen hadden gezien en een hoog zelfvertrouwen hebben toonden meer support voor de politieke partij D66 ($M = 4.24, SD = 0.32$) dan personen die de beelden van vluchtelingen niet hadden gezien en een hoog zelfvertrouwen hadden ($M = 3.35, SD = 0.42$). Dit verschil was niet significant voor een laag Zelfvertrouwen (gecentreerd) ($F(1, 172) = 2.19, p = .140, \eta^2_p = .013$) en een gemiddeld Zelfvertrouwen (gecentreerd) ($F(1, 172) = 2.99, p = .086, \eta^2_p = .017$). Er werden geen overige effecten gevonden.

Figuur 3 Support voor D66 in functie van Invloed van nieuwsbeelden (Vluchtelingen en Controle) en Zelfvertrouwen (Laag, Gemiddeld, Hoog).

* $p < .050$, ** $p < .010$

4.3.3 Need for orientation en support voor politieke partijen

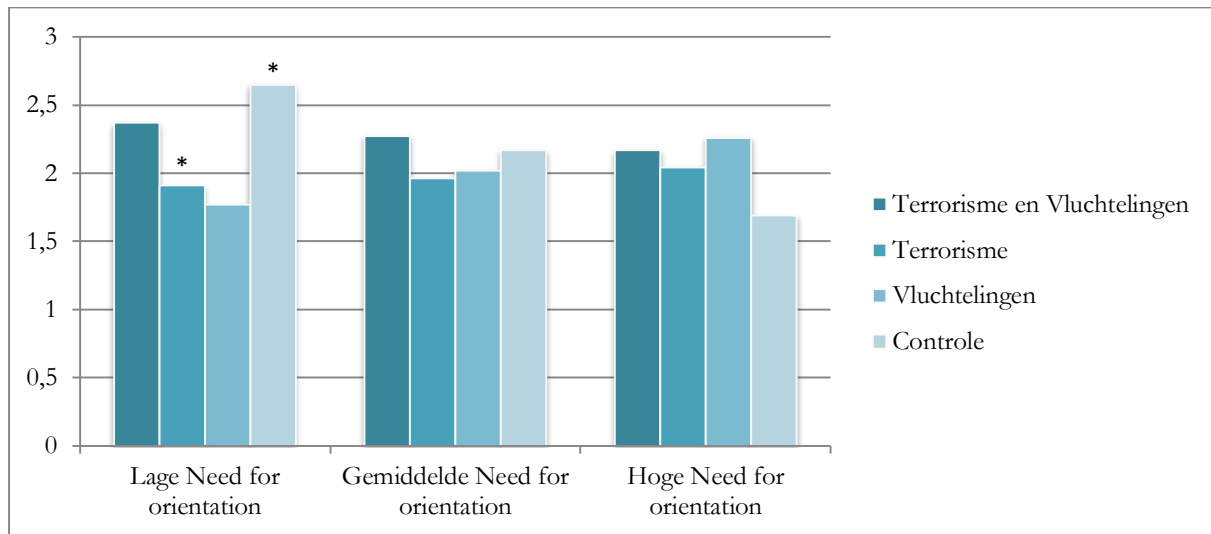
Op basis van de somscore van de *need for orientation* per respondent, werd er een gemiddelde per respondent berekend. Op basis van dit gemiddelde werd met behulp van median-split ($\bar{x} = 2.67$) een dummy-variabele aangemaakt die een lage (0) en een hoge (1) *need for orientation* weergaf. De hypothese die opgesteld werd om het moderatie-effect van *need for orientation* op Support voor politieke partijen te toetsen luidde als volgt:

H9: Zowel de beelden van Terrorisme als Vluchtelingen leiden bij personen met een hoge need for orientation tot meer support voor de meest conservatieve partij PVV dan bij personen met een lage need for orientation.

Uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de meest conservatieve partijen met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en *need for orientation* (median-split) bleek er een significant drieweginteractie-effect van Terrorisme, Vluchtelingen en *Need for orientation* ($F(1, 172) = 5.38, p = .022, \eta^2_p = .030$). Naar aanleiding van dit significante interactie-effect werd middels een probing test voor univariate anova, *need for orientation* in drie niveaus gesplitst op basis van het gecentreerde gemiddelde (Royston, Altman & Sauerbrei, 2006). Uit deze probing test voor univariate anova bleek een significant drieweginteractie-effect van Vluchtelingen, Terrorisme en *need for orientation* (gecentreerd) op Support voor extreem conservatieve partijen ($F(1, 172) = 5.66, p = .018, \eta^2_p = .032$). Deze drieweginteractie wees een verschil van de Terrorisme- en Controleconditie aan voor respondenten met een lage *need for orientation* (gecentreerd) ($F(1, 172) = 4.83, p = .029, \eta^2_p = .027$). Personen die de controlebeelden – van de banenmarkt in New York – gezien hadden en een lage *need for orientation* hadden toonden meer support voor de meest conservatieve partijen – PVV – ($M = 2.65, SD = .031$) dan personen die de onafhankelijke beelden van Terrorisme gezien hadden en een lage *need for orientation* hadden ($M = 1.91, SD = .036$). Op basis van deze resultaten werd hypothese 10 verworpen.

Het verschil was niet significant voor personen met een lage *need for orientation* (gecentreerd) die de onafhankelijke beelden van vluchtelingen gezien hadden ($F(1, 172) = 2.76, p = .097, \eta^2_p = .016$). Daarnaast was het verschil ook niet significant een bij een gemiddelde *need for orientation* (gecentreerd) en het hebben gezien van de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen ($F(1, 172) = 1.24, p = .267, \eta^2_p = .007$) en het niet hebben gezien van de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen ($F(1, 172) < 1$). Het verschil was eveneens niet significant een bij een hoge *need for orientation* en het hebben gezien van de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen ($F(1, 172) < 1$) en het niet hebben gezien van de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen ($F(1, 172) = 1.05, p = .307, \eta^2_p = .006$). Er werden geen overige effecten gevonden

Figuur 4 Support voor de PVV in functie van Invloed van nieuwsbeelden (Terrorisme en Vluchtelingen, Terrorisme, Vluchtelingen en Controle) en *Need for orientation* (Laag, Gemiddeld, Hoog).

* $p < .050$

Daarnaast bleek uit een univariate variantie-analyse voor Support voor de linkse partij PvdA met als factoren Terrorisme, Vluchtelingen en *need for orientation* een significant hoofdeffect van *need for orientation* ($F(1, 171) = 4.49, p = .035, \eta^2_p = .026$). Personen die een hoge *need for orientation* hadden toonden meer support voor de PvdA ($M = 3.37, SD = 0.71$) dan personen die een lage *need for orientation* hadden ($M = 3.11, SD = 0.69$). Er werden geen overige effecten gevonden.

Discussie

Dit onderzoek toetst de relatie tussen nieuwsbeelden van IS en Vluchtelingen op de vooroordelen over vluchtelingen en de support voor politieke partijen. Moderatie-effecten van doodgerelateerde gedachten, zelfvertrouwen en *need for orientation* zijn in deze relaties ook getoetst.

De conclusie kan worden getrokken dat het zien van zowel de beelden van IS als van Vluchtelingen niet leiden tot meer doodgerelateerde gedachten dan de andere beelden. Daarnaast laten resultaten zien dat de beelden van IS en Vluchtelingen samen niet leiden tot significant meer vooroordelen over vluchtelingen dan de andere beelden. Ook doodgerelateerde gedachten, zelfvertrouwen en *need for orientation* hadden geen invloed op deze verwachte effecten. Doodgerelateerde gedachten hebben dus geen invloed op de vooroordelen over vluchtelingen na het zien van zowel de beelden van IS als van Vluchtelingen.

Daarnaast kan geconcludeerd worden dat het zien van zowel de beelden van IS als van Vluchtelingen samen niet leiden tot meer support voor de meest conservatieve partijen. Twee

van de drie moderatoren – doodgerelateerde gedachten en zelfvertrouwen – leidden ook niet tot meer support voor de meest conservatieve partijen. Doodgerelateerde gedachten hebben dus geen invloed op de support voor de meest conservatieve politieke partij na het zien van zowel de beelden van IS als van Vluchtelingen.

De moderator *need for orientation* laat echter wel een effect zien op de support voor extreem conservatieve partijen. Wanneer iemand een hoge *need for orientation* heeft ten aanzien van een bepaald onderwerp, zet deze persoon vaak de media in om in deze *need for orientation* te voorzien (Chernov et al., 2011). Gezien de terreurdreiging van IS en de vluchtelingenstroom politiek beladen onderwerpen zijn, is het belangrijk om te kijken in hoeverre politieke partijen hun standpunt jegens deze onderwerpen in de massamedia uiten. Het ownen van de issues betreffende de terrorisme en immigratie door de PVV (Holian, 2004) kan een van de oorzaken zijn dat de PVV momenteel zo veel media-aandacht krijgt. Gezien de uitgesproken standpunten over de Islam en het Immigratiebeleid van de PVV is de verwachting uitgesproken dat de beelden van IS en Vluchtelingen samen tot meer support zouden leiden voor de PVV – extreem conservatieve partijen – dan de onafhankelijke beelden van IS en Vluchtelingen en de controlebeelden. De resultaten laten zien dat *need for orientation* als moderator effect heeft op de support voor extreem conservatieve partijen – PVV – , maar het verwachte effect kwam niet naar voren (figuur 4). Een lage *need for orientation* leidt bij het zien van de controlebeelden – de Banenmarkt in New York – tot een significant hogere support voor de meest conservatieve partijen – PVV – dan bij de personen die de onafhankelijke beelden van vluchtelingen zien. Met betrekking tot de Support voor de meest conservatieve partijen kan er geconcludeerd worden dat het zien van zowel de beelden van IS als van vluchtelingen niet leiden tot meer support voor deze partijen. Dit effect kan duiden op het feit dat zonder het zien van beelden gekoppeld aan terrorisme of vluchtelingen er al een groot draagvlak in de maatschappij bestaat voor het politieke programma van de PVV.

Naast de bovenstaande resultaten van Support voor politieke partijen, zijn er additionele effecten gevonden van dood- en levengerelateerde gedachten, zelfvertrouwen en *need for orientation*. Ten eerste bleek een hoge toegankelijkheid van levengerelateerde gedachten en het zien van de onafhankelijke beelden van vluchtelingen te resulteren in meer support voor gematigde conservatieve partijen, zoals het CDA. Eerder onderzoek heeft nog niet de relatie getoetst tussen levengerelateerde woorden en de support voor politieke partijen. Een mogelijke verklaring voor het gevonden effect van levengerelateerde woorden op gematigde conservatieve

partijen – zoals het CDA – kan zijn dat het confronteren met het leven dezelfde werking heeft als confronteren met de dood. Greenberg & Kosloff (2008) laten zien dat door MS er meer support ontstaat voor conservatieve partijen. Wanneer mensen geconfronteerd worden met hun eigen leven kan er ook een verdediging ontstaan om dit gevoel van leven te behouden.

Ten tweede is duidelijk geworden dat een hoog zelfvertrouwen na het zien van de onafhankelijke beelden van vluchtelingen samenhangt met een hogere support voor progressieve politieke partijen, zoals D66. Conservatieve uitspraken en beleid hebben bij personen met een hoog zelfvertrouwen minder invloed, omdat het zelfvertrouwen als angstbuffer bij deze personen dient (Greenberg & Arndt, 2011). Door een hoog zelfvertrouwen ervaren deze personen dus minder dreiging, waardoor ze minder op zoek zijn naar iemand die deze dreiging weg kan nemen. Het zien van de beelden van vluchtelingen door personen die een hoog zelfvertrouwen hebben leidt dus logischerwijs naar meer support voor progressieve partijen, omdat zij de dreiging van de vluchtelingen minder ervaren.

Ten derde heeft *need for orientation*, naast het effect op de meest conservatieve partijen, ook een effect op linkse partijen. Personen met een hoge NFO tonen meer support voor linkse partijen – PvdA – dan personen die een lage NFO hebben. Dit effect kan verklaard worden doordat de media-aandacht voor regeringspartijen, waarvan de PvdA er een is, hoger is dan voor de oppositiepartijen (Clarke & Evans, 1983). Hoe hoger de NFO van iemand is om op de hoogte te blijven van de vluchtelingencrisis of de terreurdreiging van IS, hoe meer deze persoon in kwestie de media gebruikt om in deze NFO te voorzien en hiermee dus veel informatie krijgt van de PvdA.

Er vloeien enkele wetenschappelijke en maatschappelijke relevanties uit de resultaten van dit huidige onderzoek. Dit onderzoek tracht om de moderatie van doodgerelateerde gedachten, gevonden in het onderzoek van Das et al. (2009), in de Terror Management Theory verder te valideren. Naast mediatie van doodgerelateerde gedachten in vele onderzoeken (Pyszczynski et al., 1999; Pyszczynski et al., 2004; Sani, Herrera & Bowe, 2009) is de nog enigszins onbekende moderatie van doodgerelateerde gedachten in de Terror Management Theory niet verder gevalideerd in dit huidige onderzoek. Hoewel deze moderatie niet gevonden is, is in de additionele resultaten wel een moderatie van Levengerelateerde gedachten gevonden tussen de beelden van Vluchtelingen en support voor politieke partijen. Eerder onderzoek heeft de relatie van Levengerelateerde gedachten in de TMT op support voor politieke partijen nog niet getoetst. Vervolgonderzoek kan uitwijzen of het bevragen van levengerelateerde woorden de doodgerelateerde gedachten van personen kan onderdrukken. De Dual Process Theory toont

namelijk aan dat wanneer personen geconfronteerd worden met de dood, hun cognitieve vaardigheden ervoor zorgen dat deze gedachten in eerste instantie onderdrukt worden (Pyszcynski, Greenberg & Solomon, 1999). Een verklaring hiervoor is dat de dood als een *far-off* probleem gezien wordt, een probleem dat nog lang niet aan de orde is. Na een tijdje zorgt deze onderdrukking ervoor dat de toegankelijkheid tot deze gedachten weer worden verhoogd. Eerder onderzoek heeft nog niet eerder aangetoond of het verhogen van de toegankelijkheid van levengerelateerde gedachten, eraan kan bijdragen dat in de tweede fase van de Dual Process Theory – de onderdrukking – de doodgerelateerde gedachten kan overwinnen.

Naast de moderatie van levengerelateerde gedachten is ook een nieuwe moderator aan de TMT toegevoegd in dit onderzoek, namelijk *need for orientation*. NFO laat in additionele resultaten een effect zien op Support voor de meest conservatieve politieke partijen. Een lage NFO leidt bij het zien van de controlebeelden – de Banenmarkt in New York – tot een significant hogere support voor de meest conservatieve partijen – PVV – dan bij de personen die de onafhankelijke beelden van Vluchtelingen zien. NFO is dus mogelijk een factor in het koppelen van beelden over actuele gebeurtenissen en de support voor politieke partijen. Het is interessant om in verder onderzoek de rol van NFO op support voor politieke partijen te bekijken bij verschillende soorten actuele gebeurtenissen. Zo kan er een onderscheid naar boven komen in hoe politieke partijen de media kunnen gebruiken om hun politieke standpunten en politieke agenda naar buiten te brengen bij verschillende gebeurtenissen.

Dit onderzoek biedt ook een goede basis voor beleidsbeslissingen op het vlak van de terreurdreiging van IS en de vluchtelingenstroom. Resultaten in dit onderzoek suggereren dat vooroordelen over vluchtelingen niet groeien naar aanleiding van de toenemende terreurdreiging van IS. Vooroordelen over vluchtelingen zijn dus op andere gronden gebaseerd, mogelijk op de angst voor economische gevolgen of op de angst dat er aan de Nederlandse cultuur steeds minder waarde gehecht gaat worden. Wanneer de politiek de zorgen over vluchtelingen die Europa en Nederland binnenkomen wil wegnemen bij de Nederlandse bevolking, is het inspelen op de aanname dat onder de vluchtelingen IS-strijders verscholen zitten geen goede aanpak. Meer luisteren naar de samenleving, wat voor zorgen er daadwerkelijk leven, kan leiden tot een betere bevordering van de acceptatie van vluchtelingen door Nederlanders en hiermee ook de bevordering van de integratie van vluchtelingen.

Daarnaast hebben additionele resultaten hebben aangetoond dat linkse politieke partijen – PvdA – meer support krijgen van personen met een hoge NFO. Wanneer linkse partijen hun politieke agenda goed onder de aandacht willen brengen bij (potentiële) kiezers, kunnen zij het beste de media zo veel mogelijk inzetten om draagvlak te creëren voor hun standpunten.

Tijdens het onderzoeksproces zijn er enkele aspecten naar boven gekomen die de resultaten van dit onderzoek beïnvloed zouden kunnen hebben. Dit huidige onderzoek is opgezet aan de hand van de Terror Management Theory (Greenberg et al., 1986) en deze theorie is al vele malen gevalideerd (Castano et al., 2002; Cohen et al., 2004; Das et al., 2009; Greenberg & Arndt, 2011). De eerdere validatie van de TMT en het verwerpen van het merendeel van de hypotheses duidt sterk op een zwakte in het fundament van dit onderzoek. Gezien het doel van dit onderzoek – Inzicht in de relatie tussen de terreurdreiging van IS samen met de vluchtelingenstroom die Europa binnentrekt en de vooroordelen van vluchtelingen en support voor politiek partijen – is een verband tussen de conditie Vluchtelingen en de conditie Terrorisme noodzakelijk om deze samenhang te kunnen aantonen. Het merendeel van de gevonden (additionele) effecten zijn effecten in de Vluchtelingenconditie en er werden maar enkele effecten gevonden in de conditie Terrorisme. Dit suggereert dat de conditie Terrorisme niet de impact heeft gehad die verwacht werd. De oorzaak van het uitblijven van deze samenhang kan het gebruikte videofragment zijn waarop alleen beelden te zien zijn van IS. Dit videofragment begon met een oproep van IS khalief Al-Baghdadi aan de moslims in het Westen om zich aan te sluiten bij IS. Deze oproep werd gedaan in het Arabisch, maar werd wel Nederlands ondertiteld. De drie andere videofragmenten in dit onderzoek werden volledig in het Nederlands gesproken. Dat een groot deel van de spraak in de video van IS in het Arabisch geuit werd, kan een oorzaak zijn van het ontbreken van effecten in deze conditie.

Naast een gebrek in het videofragment kan de oorzaak van het ontbreken van de verwachte effecten van de conditie Terrorisme ook liggen aan de timing van het experiment. De vluchtelingenstroom en de terreurdreiging van IS zijn nieuwsberichten die al enkele jaren het dagelijks nieuws domineren, maar sinds januari is er een groei van berichten die stellen dat IS terrein verliest in met name Syrië en Irak (HP de Tijd, 2016). Naast deze ‘goede’ berichten werd Europa toch ook weer opgeschrikt op 22 maart j.l. door verschillende aanslagen in Brussel die opgeëist werden door IS. Onderzoek toont aan dat mensen in tijden van slecht nieuws meer waarde hechten aan aanhoudend goed nieuws: het terreinverlies van IS, dan aan het slechte nieuws: de aanslagen in Brussel (Milgrom, 1981). Het overheersende goede nieuws ten opzichte van het slechte nieuws, kan dus een reden zijn waarom het nieuws over IS gebruikt in dit experiment niet het verwachtte effect heeft gehad.

Natuurlijk moet er ook gekeken worden naar een algemene beperking van het uitblijven van de verwachte effecten van IS op vooroordelen over vluchtelingen. Het zien van beelden van terroristische aanslagen in naam van de Islam leidt tot meer vooroordelen over Arabieren (Das et al., 2009). Deze relatie is deels aangetoond middels een indirecte bevraging over meningen over

Arabieren, middels de Implicit Association Test. In dit huidige onderzoek zijn de vooroordelen over vluchtelingen enkel direct bevraagd door middel van de aangepaste Anti-Semitism Scale van Levinson en Sanford (1944). Gezien het gevoelige onderwerp over de mening over vluchtelingen, kan het direct bevragen over persoonlijke meningen over vluchtelingen, geleid hebben tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden.

Daarnaast ligt ook een algemene oorzaak in de timing van het experiment. Op 20 maart j.l. trad het verdrag tussen Europa en Turkije over de opvang van vluchtelingen in werking. Dit verdrag stelt dat alle vluchtelingen die vanaf 20 maart illegaal Griekenland binnenkomen weer naar Turkije worden teruggestuurd. Alleen de vluchtelingen die kunnen aantonen dat ze in Turkije vervolgd zullen worden mogen in Griekenland en hiermee in Europa blijven (De Volkskrant, 2016). De dataverzameling in dit huidige onderzoek is begonnen op 27 april, meer dan een maand nadat het verdrag tussen Europa en Turkije is ingegaan. Dit verdrag kan de bestaande vooroordelen over vluchtelingen een halt hebben toegeroepen, omdat hierdoor een stuk minder vluchtelingen Europa kunnen bereiken.

Naast het uitblijven van het effect van IS en Vluchtelingen op vooroordelen over vluchtelingen, blijft ook het effect van IS en Vluchtelingen op de support voor extreem conservatieve partijen uit. Onderzoek van Greenberg et al. (1990) toont aan dat *Mortality Salience* bij conservatieven leidt tot onverdraagzaamheid tegenover de datgene die deze *Mortality Salience* opwekt, terwijl liberalen juist het tegenovergestelde laten zien. *MS* heeft bij liberalen geen effect of juist het effect dat zij tolerantie creëren voor datgene wat deze *MS* opwekt. De participanten zijn op voorhand niet geselecteerd op basis van hun politieke voorkeur, liberaal of conservatief, waardoor er niet gekeken kan worden naar het verschil in werking van *Mortality Salience* tussen conservatieven en liberalen.

Daarnaast bevat dit huidige onderzoek een hoge deelname van hoogopgeleiden. Onderzoek heeft aangetoond dat hoogopgeleiden vaker liberaal dan conservatief stemmen (Tate, 1981). Dit kan een verklaring zijn dat de verwachte effecten van het zien van beelden van IS en Vluchtelingen samen en de steun voor extreem conservatieve partijen uitbleven.

Conclusie

De vluchtelingen crisis en de terreurdreiging van IS zijn vraagstukken waar niet direct een antwoord voor handen ligt. Dit onderzoek heeft een samenhang in kaart proberen te brengen tussen de vooroordelen die bestaan over vluchtelingen en de terreurdreiging van IS, en tussen de steun voor extreem conservatieve partijen en de terreurdreiging van IS. In dit huidige onderzoek is vastgesteld dat vooroordelen over vluchtelingen en de steun voor extreem conservatieve partijen niet gebaseerd zijn op de samenhang tussen IS en Vluchtelingen. Hier kan op politiek beleidsvlak naar gehandeld worden. Wel is er duidelijk geworden dat linkse politieke partijen kunnen profiteren van de media – *Need for orientation* – om draagvlak te vinden voor hun politieke standpunten.

Referenties

- AD. (2015, 15 september). Duizenden IS-strijders onder vluchtelingenstroom Westen. Geraadpleegd van <http://www.ad.nl/ad/nl/36281/VluchtelingenstroomWestEuropa/article/detail/4142681/2015/09/15/Duizenden-IS-strijders-onder-vluchtelingenstroom-Westen.dhtml>
- AD. (2016, 19 februari). Europol luidt noodklok voor aanslagen in Europa. Geraadpleegd van <http://www.ad.nl/ad/nl/37521/TerreurdreigingEuropa/article/detail/4247939/2016/02/19/Europol-luidt-noodklok-voor-aanslagen-in-Europa.dhtml>
- Ansolabehere, S., Behr, R., & Iyengar, S. (1993). *Media Game: American Politics in the Television Age*.
- Becker, H. S. (1971). *Sociological work*. Transaction publishers.
- Blokland, B. van. (2015, 11 januari). Wat vinden we eigenlijk na de aanslagen op Charlie Hebdo? Geraadpleegd op <http://politiek.thepostonline.nl/2015/01/11/mening-na-de-aanslagen-op-charlie-hebdo/>
- Bushman, B. J., & Bonacci, A. M. (2004). You've got mail: Using e-mail to examine the effect of prejudiced attitudes on discrimination against Arabs. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(6), 753-759.
- Byrne, B. M. (1996). *Measures of self-concept for young children*. American Psychological Association.
- Castano, E., Yzerbyt, V., Paladino, M. P., & Sacchi, S. (2002). I belong, therefore, I exist: Ingroup identification, ingroup entitativity, and ingroup bias. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 135-143.
- CDA. (2016). Vluchtelingendebat. Geraadpleegd van <https://www.cda.nl/actueel/vluchtelingendebat/>

- Chernov, G., Valenzuela, S., & McCombs, M. (2011). An experimental comparison of two perspectives on the concept of *Need for orientation* in agenda-setting theory. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 88(1), 142-155.
- Clarke, P., & Evans, S. H. (1983). *Covering campaigns: Journalism in congressional elections*. Stanford University Press.
- Cohen, F., Solomon, S., Maxfield, M., Pyszczynski, T., & Greenberg, J. (2004). Fatal Attraction The Effects of Mortality Salience on Evaluations of Charismatic, Task-Oriented, and Relationship-Oriented Leaders. *Psychological science*, 15(12), 846-851.
- Cooper, H. H. (2001). Terrorism The Problem of Definition Revisited. *American Behavioral Scientist*, 44(6), 881-893.
- Coosto. (2015, 29 december). Meest besproken onderwerpen op sociale media in 2015. Geraadpleegd van <https://www.coosto.com/nl/pers/meest-besproken-onderwerpen-op-sociale-media-in-2015>
- Das, E., Bushman, B. J., Bezemer, M. D., Kerkhof, P., & Vermeulen, I. E. (2009). How terrorism news reports increase prejudice against outgroups: A terror management account. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(3), 453-459.
- Denayer, S. (2015, 10 september). Geert Wilders: "Vluchtelingencrisis is islamitische invasie". Geraadpleegd van <http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/2451676/2015/09/10/Geert-Wilders-Vluchtelingencrisis-is-islamitische-invasie.dhtml>
- De Volkskrant. (2016, 20 maart). EU-akkoord met Turkije houdt vluchtelingen nog niet tegen. Geraadpleegd van <http://www.volkskrant.nl/buitenland/eu-akkoord-met-turkije-houdt-vluchtelingen-nog-niet-tegen~a4266712/>
- FD. (2015, 14 november). Duitse minister: '\Leg geen link tussen aanslagen en vluchtelingencrisis\'. Geraadpleegd van <http://fd.nl/economie-politiek/1127339/merkel-samen-met-frankrijk-strijd-voeren-tegen-daders>
- Greenberg, J., & Arndt, J. (2011). Terror management theory. *Handbook of theories of social psychology*, 1, 398-415.
- Greenberg, J., & Kosloff, S. (2008). Terror management theory: Implications for understanding prejudice, stereotyping, intergroup conflict, and political attitudes. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(5), 1881-1894.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory. *Public self and private self*, 189. Springer New York.

- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Rosenberg, A., Veeder, M., Kirkland, S., & Lyon, D. (1990). Evidence for terror management theory II: The effects of mortality salience on reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview. *Journal of personality and social psychology*, 58(2), 308-318.
- Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S., & Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of personality and social psychology*, 63(2), 212.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Simon, L., & Breus, M. (1994). Role of consciousness and accessibility of death-related thoughts in mortality salience effects. *Journal of personality and social psychology*, 67(4), 627-634.
- Hayes, D. (2008). Party reputations, journalistic expectations: How issue ownership influences election news. *Political Communication*, 25(4), 377-400.
- Hermans, K. (2016, 14 maart). Vrouwen filmen hun helse leven onder IS in Raqqa. Geraadpleegd van <http://www.metronieuws.nl/nieuws/buitenland/2016/03/vrouwen-filmen-hun-helse-leven-onder-is-in-raqqa>
- Holian, D. B. (2004). He's stealing my issues! Clinton's crime rhetoric and the dynamics of issue ownership. *Political Behavior*, 26(2), 95-124.
- HP de Tijd. (2016, 1 april). Hoe IS terrein verliest in Syrië en Irak. Geraadpleegd van <http://www.hpdetijd.nl/2016-01-04/hoe-is-terrein-verliest-in-syrie-en-irak/>
- Ipsos. (2016, 09 maart). Laatste peiling. Geraadpleegd van <http://www.ipsos-nederland.nl/ipsos-politieke-barometer/barometer-van-deze-week/>
- Iyengar, S. (1990). The accessibility bias in politics: Television news and public opinion. *International Journal of Public Opinion Research*, 2(1), 1-15.
- Landau, M. J., Solomon, S., Greenberg, J., Cohen, F., Pyszczynski, T., Arndt, J., Miller, Ogilvie., D., & Cook, A. (2004). Deliver us from evil: The effects of mortality salience and reminders of 9/11 on support for President George W. Bush. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(9), 1136-1150.
- Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1944). A scale for the measurement of anti-Semitism. *The journal of psychology*, 17(2), 339-370.
- Lifton, R. J. (2003). American apocalypse. *The Nation*, 277(21), 11-17.

- Matthes, J. (2006). The *Need for orientation* towards news media: Revising and validating a classic concept. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(4), 422-444.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 36(2), 176-187.
- McGuire, W. J. (1976). Some internal psychological factors influencing consumer choice. *Journal of Consumer research*, 302-319.
- Meloen, J. D., Van der Linden, G., & De Witte, H. (1996). A test of the approaches of Adorno et al., Lederer and Altemeyer of authoritarianism in Belgian Flanders: A research note. *Political Psychology*, 17 (4), 643-656.
- Milgrom, P. R. (1981). Good news and bad news: Representation theorems and applications. *The Bell Journal of Economics*, 380-391.
- NOS. (2015, 14 november). Rutte: We zijn in oorlog met IS. Geraadpleegd van <http://nos.nl/artikel/2069063-rutte-we-zijn-in-oorlog-met-is.html>
- NU. (2015, 16 oktober). Dit zijn de vluchtelingen-standpunten van de politieke partijen. Geraadpleegd van <http://www.nu.nl/politiek/4146863/vluchtelingen-standpunten-van-politieke-partijen.html>
- NU. (2016, 15 februari). 'IS gebruikte mosterdgas tegen Koerden Irak'. Geraadpleegd van <http://www.nu.nl/algemeen/4215196/is-gebruikte-mosterdgas-koerden-irak.html>
- Parlement en Politiek. (z.j.). Links en Rechts. Geraadpleegd van http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts
- Pechtold, A. (2016, 15 maart). Stop met polariseren, maak een Nationaal Actieplan Vluchtelingen. Geraadpleegd van <http://www.nrc.nl/next/2016/03/15/stop-met-polariseren-maak-een-nationaal-actieplan-1599037>
- Petrocik, J. R. (1996). Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American journal of political science*, 825-850.
- PVV. (2015). Inbreng Geert Wilders bij asieldebat. Geraadpleegd van <http://www.pvv.nl/index.php/36-fj-related/geert-wilders/8599-inbreng-geert-wilders-bij-asieldebat.html>
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (1999). A dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts: an extension of terror management theory. *Psychological review*, 106(4), 835.
- Pyszczynski, T., Abdollahi, A., Solomon, S., Greenberg, J., Cohen, F., & Weise, D. (2006). Mortality salience, martyrdom, and military might: The great Satan versus the axis of evil. *Personality and social psychology bulletin*, 32(4), 525-537.

- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological bulletin*, 130(3), 435-468.
- Pyszczynski, T., Rothschild, Z., & Abdollahi, A. (2008). Terrorism, violence, and hope for peace a terror management perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 17(5), 318-322.
- Richardson, L. (2006). Understanding the Enemy, Containing the Threat: What Terrorists Want.
- Ridder, J. M. J. D. (2014). *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden*. Institute of Political Science, Faculty of Social and Behavioural Sciences, Leiden University.
- Rijksoverheid. (2016, 06 januari). Antwoord op Kamervragen over uitspraken Samsom over vluchtelingen. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/01/06/antwoord-op-kamervragen-over-uitspraken-samsom-over-vluchtelingen>
- Robins, R. W., Hendin, H. M., & Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single-item measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and social psychology bulletin*, 27(2), 151-161.
- Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent self-image.
- Routledge, C., & Arndt, J. (2008). Self-sacrifice as self-defence: Mortality salience increases efforts to affirm a symbolic immortal self at the expense of the physical self. *European Journal of Social Psychology*, 38(3), 531-541.
- Royston, P., Altman, D. G., & Sauerbrei, W. (2006). Dichotomizing continuous predictors in multiple regression: a bad idea. *Statistics in medicine*, 25(1), 127-141.
- RTL Nieuws (2016). De Twitterstrategie van Geert Wilders: alle ballen op Rutte. Geraadpleegd van <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/de-twitterstrategie-van-wilders-alle-ballen-op-rutte>
- Sani, F., Herrera, M., & Bowe, M. (2009). Perceived collective continuity and ingroup identification as defence against death awareness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(1), 242-245.
- Semetko, H. A., Blumler, J. G., Gurevitch, M., Weaver, D. H., & Barkin, S. (2013). *The formation of campaign agendas: A comparative analysis of party and media roles in recent American and British elections*. Routledge.
- SP. (2016). Standpunten. Geraadpleegd van <https://www.sp.nl/wij-sp/standpunten>
- Stern, J. (2003, September). Terror in the name of God: Why religious militants kill. New York: Ecco.

- Tate, C. N. (1981). Personal attribute models of the voting behavior of US Supreme Court justices: Liberalism in civil liberties and economics decisions, 1946–1978. *American political Science review*, 75(02), 355-367.
- Telegraaf. (2016, 28 februari). VN-raad veroordeelt 'barbaarse daden' IS. Geraadpleegd van http://www.telegraaf.nl/buitenland/23742900/___VN-raad_veroordeelt__barbaarse_daden__IS__.html
- Tweede Kamer der Staten Generaal. (2015, 14 oktober). Vluchtelingencrisis centraal bij Europese top. Geraadpleegd van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/vluchtelingencrisis-centraal-bij-europese-top
- VVD. (2016). Asielbeleid. Geraadpleegd van <http://www.vvd.nl/standpunten/immigratie/asielbeleid>
- Weaver, D. H. (1980). Audience *Need for orientation* and media effects. *Communication Research*, 7(3), 361-373.
- Walgrave, S., & Van Aelst, P. (2006). The contingency of the mass media's political agenda setting power: Toward a preliminary theory. *Journal of Communication*, 56(1), 88-109.
- Wilders, G. (z.j.). Inbreng Wilders debat Algemeen Politieke Beschouwingen. Geraadpleegd van <http://www.pvv.nl/index.php/component/content/article.html?id=475:inbreng-wilders-bij-debat-algemene-politieke-beschouwingen>

Bijlagen

1. *Need for orientation*

Onderstaande stellingen meten de *Need for orientation* over de vluchtelingencrisis van de respondenten.

1	2	3	4	5
Helemaal niet mee eens				Helemaal mee eens

1. Ik wil meteen op de hoogte zijn van recente ontwikkelingen rondom de vluchtelingencrisis.
2. Het is belangrijk voor mij om de vluchtelingencrisis constant te observeren.
3. Ik wil graag iedere dag iets over de vluchtelingencrisis horen.

2. *Self Esteem Scale (Rosenberg, 1965)*

Onderstaande vragen meten het zelfvertrouwen van de respondenten.

1	2	3	4
Helemaal niet van toepassing			Helemaal van toepassing

1. Over het geheel genomen ben ik tevreden met mezelf.
2. Soms denk ik dat ik niet goed genoeg ben.
3. Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen bezit.
4. Ik ben in staat om dingen even goed als andere mensen te doen.
5. Ik voel dat ik niet veel heb om trots op te zijn.
6. Ik voel me regelmatig zeer nutteloos.
7. Ik heb het gevoel dat ik een mens ben van waarde.
8. Ik wou dat ik meer respect voor mezelf had.
9. Al met al ben ik geneigd te denken dat ik een mislukking ben.
10. Ik neem een positieve houding aan ten opzichte van mezelf.

3. *Dood- en levengerelateerde gedachten*

Nummer	Woord	Conditie	Juist (code 1)
1	_uis	Neutraal	X
2	_open	Neutraal	X
3	Leve_	Leven	Leven
4	_aas	Neutraal	X
5	_ies	Neutraal	X
6	Ster_en	Dood	Sterven
7	Tele__ (lettergreep)	Neutraal	X

8	_as	Neutraal	X
9	Mee_	Neutraal	X
10	Geb_ren	Leven	Geboren
11	_ater	Neutraal	X
12	Doo_	Dood	Dood
13	__taar (lettergreep)	Neutraal	X
14	Gra_	Dood	Graf
15	_amer	Neutraal	X
16	Half__ (lettergreep)	Dood	Halfdood
17	Re_en	Neutraal	X
18	_eugd	Leven	Jeugd
19	Doo_gemaakt	Dood	Doodgemaakt
20	_lauw	Neutraal	X
21	_ind	Leven	Kind
22	_ans	Neutraal	X
23	Ver_oorden	Dood	Vermoorden
24	Plaa_	Neutraal	X
25	_een	Neutraal	X
26	D__lijk (lettergreep)	Dood	Dodelijk
27	Lee_	Leven	Leef
28	Bote_	Neutraal	X
29	Ster_te	Dood	Sterfte
30	St_l	Neutraal	X
31	Verdrin_en	Dood	Verdrinken
32	Stoe_	Neutraal	X
33	Ba__ (lettergreep)	Leven	Baby
34	Kr_nt	Neutraal	X
35	Le_en	Leven	Leven

---

4. Vooroordelen over vluchtelingen

Onderstaande vragen meten de vooroordelen over vluchtelingen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Helemaal niet mee eens									Helemaal mee eens

1. Vluchtelingen hebben morele standaarden die ze toepassen in hun omgang met elkaar, maar met niet-vluchtelingen zijn ze gewetenloos, meedogenloos en onbetrouwbaar.
2. Er is iets anders vreemds aan de vluchtelingen; je weet nooit wat ze denken, plannen of wat hen drijft.

3. Een grote fout van de vluchtelingen is hun verwaandheid en aanmatigende trots.
4. Een huwelijk tussen een vluchteling en niet-vluchteling is verkeerd.
5. Voor vluchtelingen die momenteel in Nederland verblijven, gaat hun eerste loyaliteit toch naar hun thuisland in plaats van Nederland.
6. Te veel vluchtelingen in Nederland maakt Nederland minder veilig.
7. Ik kan me nauwelijks voorstellen dat ik stem voor iemand die vluchteling is geweest en nu actief is voor een belangrijk politieke functie.
8. Vluchtelingen worden gekenmerkt door over-agressiviteit en een sterke neiging om naar hun gewoonten te leven.
9. Ik kan geen groep jonge mannelijke vluchtelingen vertrouwen, omdat ze waarschijnlijk een criminele activiteit aan het plannen zijn.
10. Om een mooie woonwijk te behouden is het het beste om geen vluchtelingen in de wijk op te nemen.
11. Als ik was toegewezen aan een slaapzaal met vluchtelingen zou ik vragen om van kamer te veranderen.

5. Politieke voorkeuren

Onderstaande stellingen meten de politieke voorkeur van de respondenten.

1	2	3	4	5
Helemaal niet mee eens				Helemaal mee eens

In hoeverre bevestigt u onderstaande uitspraken:

1. We zijn in oorlog met IS (NOS, 2015) : Rutte, VVD
2. Vluchtelingen hebben recht op veiligheid, maar dit hoeft niet in Europa te zijn. Het beste is om veilige havens op te bouwen in de regio zelf (VVD, 2015) : Rutte, VVD
3. In heel Nederland is er draagvlak voor 200.000 vluchtelingen (Rijksoverheid, 2016) : Samsom, PvdA
4. Europa moet veel meer geld uittrekken om betere opvang in de regio mogelijk te maken, waardoor er minder mensen de oversteek naar Europa zullen maken (NU, 2016) : Samsom, PvdA
5. Asielzoekers met een tijdelijke verblijfsstatus moeten een sobere en rechtvaardige opvang aangeboden krijgen. Zo wordt voorkomen dat vluchtelingen doorreizen naar Nederland, omdat de voorzieningen hier dan niet beter zijn dan elders in Europa (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2016) : Buma, CDA
6. Pak chaos in Syrie aan, als bron van de vluchtelingenstroom (CDA, 2015) : Buma, CDA
7. Voer onmiddellijk een totale immigratiestop in voor mensen uit moslimlanden. Sluit alle islamitische scholen, die scholen waar apartheid heerst (Wilders, z.j.) : Wilders, PVV
8. Vluchtelingencrisis is een Islamitische invasie (Denayer, 2015) : Wilders, PVV
9. Alle vluchtelingen hebben recht op goede zorg, gebeurd dit niet, dan wordt er een tweederangs burger gecreëerd (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2016) : Roemer, SP

10. De kwaliteit van Asielzoekerscentra moet beter (SP, 2016) : Roemer, SP
11. Stop met polariseren, maak een Nationaal Actieplan Vluchtelingen (NRC, 2016) : Pechtold, D66
12. Op de dag dat vluchtelingen in Nederland aankomen moet meteen begonnen worden met integratie. Hoe sneller ze namelijk Nederlands leren, hoe sneller ze aan een baan komen (NU, 2016) : Pechtold, D66